

Dr. Szádeczky Gyula tudományos és tudományszervező munkáját, közéleti tevékenységét először tanítványai próbálták felmérni egy Emlékkönyv kiadásával az akkori lehetőségeknek megfelelően. Szülőházán az emléktáblát 1937-ben leplezték le, de Kolozsvár ezzel adós maradt, a lakóházát megjelölő táblával. Születésének 125., halálának ötvenedik évfordulóján (1985) sem pótolták e mulasztást. Gyűjteményes kötetben kellene kiadni tudományos dolgozatait, írásait, úgy, ahogy hasonló esetben más tudósokkal is tették.

Boldizsár-Zeyk Imre

Elfelejtett nevek a Balatonnál

Nemcsak a Tó vize romlott el az utolsó száz évben, hanem itt-ott a balatoni kultúrában is hézagok támadtak. Most csak a nevekkkel foglalkozom, mert a szép, ősi, évszázadokon át használt települések helyeiben is változások következtek be. Volt, ami megszűnt, elenyészett, volt ami átalakult és eredeti formájára már ráismerni is alig lehetne. Az alábbiakban két példán mutatom be, hogy a közömbösség, a nyelv és történelme iránti értetlenség — elsősorban a hivatalos szervek részéről — hogyan tünteti el némely település nyelvi értékeit.

Badacsonylád

Új, kék alapon sárga betűkkel ékes névtáblákat helyeztek el a balatoni állomások előtt. Közülük talán legjobban a fenti, furcsának tetsző néven csodálkoznak a tájékozatlan utasok. A Badacsony előnév természetes, mert hiszen a település a bazaltüstökű és szőlővesszők százezreivel borított híres hegyünk lábánál fekszik, de azért a *lábdi*-hegy elnevezés sok ember előtt érthetetlennek tűnik. Általában azt hiszik, hogy az a hegy lábára vonatkozik, mert a település a hegy aljában terül el.

A valóság azonban nem ez és ha a *lábdi*-ből kihagyjuk a hibás és értelmetlen *b* betűt, akkor megkapjuk a helyes *Ládi*, vagy még helyesebben a *Lád* nevet. Badacsony déli és nyugati részének ugyanis ez a történelmi múltba visszavezethető neve. *Vagyis a Badacsonyládbi név helyesen Badacsonylád.* Ezt az is bizonyítja, hogy országunk több helyén ma is megtaláljuk a következő LÁD összetételű helyneveket: Somogyban Magyar-Lád, Német-Lád, Borsodban Szendrő-Lád, továbbá Sajó-Lád.

A középkori Lád község temploma helyén és anyagából épült az üdülőház.

Lád falut ma hiába keresnénk, csak a neve maradt meg elrontott formájában. 1317-ben Badacsonytomaj mellett említik,¹ 1380-ban pedig Ládтомajként ismert.² Itt volt egyik települése a Lád nemzetségnek, ami kútfóink szerint a híres Vébölcsű nemmel azonos és mert részt vettek a Koppány vezette lázadásban, birtokaikat elvesztették. A XIII. századtól kezdve található ismét a nemzetség tagjainak neve okleveleinkben. Templomát már 1297-ben említik, akkor Szent István első vértanú tiszteletére volt szentelve,³ és a Kisfaludy-házhoz vezető út fordulójánál, a Vas megyei Tanács üdülőházának a helyén állott. 1916-ban akkori tulajdonosa lebontotta az aránylag kis templomromot. Faragott kapubélletei sokáig az út melletti bazalttámfalban voltak láthatók, ma a Szegedy Róza irodalmi emlékházban tárolják.

1313-ban az egész Lád nemzetséget említik, 1340-ben, majd később 1482-ben is Possessio Laad, Lád néven említik ezt a Badacsonytomaj mellett lévő községet. Csánki Dezső szerint a Badacsonytomaj nyugati aljában elterülő Lábdi nevű helynek „felel meg a Lád helység”. A Lád név jelentősége idővel tehát elhomályosodott, kialakult először a Ládíra, majd Lábdira ferdített név, mintha csak a Badacsony lábánál való fekvéséről kapta volna ezt a nevet.

Dr. Darnay Béla figyelt fel először e névelírásra és ma már minden hozzáértő előtt világos, hogy a helytelen alakú Lábdi azonos a több mint hatszáz éves Lád névvel. Ennek az egyedül helyes Lád névnek az alkalmazását kellene szorgalmazni az elrontott és a köztudatban helytelenül meggyökeresedett Lábdi név helyett, mégpedig az ország többi hasonló eredetű Lád községétől megkülönböztetve: BADACSONYLÁD alakban.

A név kiigazításának nincsen jogi akadálya. Az kellene, hogy a területileg illetékes Badacsonytomaj nagyközség tanácsa is foglalkozzon ezzel az ügygel és a történelmi bizonyítékok alapján fogadja el az egyedül helyes nevet és *változtassa meg a Badacsonylábdihegy nevet Badacsonyládra*. Ha a MÁV a névváltoztatás után a helyes nevet írná ki a jelenlegi vasúti megálló táblájára és nyomtatná ki a menetrendjében, nagyon hamar átmenne a köztudatba a helyes név: *Badacsonylád*. Ezzel előmozdítanánk egy helytelen név megszűnését és visszaállítanánk jogaiba egy ősi és történelmi múltú település valódi, magyar nevét.

Bolondvár —Bagolyvár

Balatonszemesen a Bagolyvár utcában a 12. sz. alatt látható egy tornyos, romantikus ízlésű társasüdülő, amelyet három oldalról árok vesz körül. Sokan hiszik, sokan nem, hogy ez török végvár volt, a fonyódi, a töröknek sok bajt okozó magyar vár ellenében. Tudomásunk szerint 1570-ben építették a törökök, akkor még mind a négy oldalán árkok fogták közre a belső vár épületeit, de az északi oldalát a Balaton évszázadok alatt elmosta az ottani magas partfallal együtt. Több ízben elfoglalták a magyar csapatok, lerombolták, de mindig felépült. Békekötésekben is szerepelt, mint lerontandó erősség. Utoljára az 1625-i gyarmati békekötésben említik. Utána is élt még a vár, katonái részt vettek az északi part elleni várak, községek, kastélyok támadásában. Jó példa erre az Országos Levéltárban található levél, amit Szentgrót várából írtak Batthyány Ádám főkapitánynak 1644. január 19-én, magyar nyelven.⁴ (Mai átírásban, rövidítve közlöm.)

¹Anjou-kori okmánytár I. 417. old.

²Zalai Oklevéltár II. kötet 166. old.

³Fejér, Georgius: Cod. dipl. VII/2.

⁴O. L.—P 1314. (Batthyány cs.) No 28 535.

⁵cito = gyorsan, sietve.

⁶A magyar végváriak a leveleikben sokszor csak „cbek”-nek nevezik a törököket.

⁷Dr. Dornay Béla—dr. Végváros János: Balaton és környéke részletes kalauza. Bp. 1934. 315—317. old.

(Címzés kívül) „A Tekintetes és nagyságos gróf és fő general Batthyány Ádám Urunknak ő Nagyságának adassék igaz hamarsággal. Cito, cito, cito.⁵ Még olvashatja Körmenten a kapitány.

(Belül) Alázatos szolgálatunkat ajánljuk Nagyságodnak . . . Irhatjuk Nagyságodnak . . . hogy az szegény Csillagh Ferenc szavahihető emberséges embertől . . . izent ide minekünk . . . Nagyságtoknak leghamarabb tudomására adjuk, hogy a töröknek minden szándéka a Nagyságod jószágára vagyon. Nem késnek, elmennek. Ismét a hajókat Kanizsáruól mind Bolondvárra viszik, ott akarnak által kelni a segedi, kaposvári, laki, kapáni és egyéb végházakból való törökök, Keszthelyt megütni és rabolni, avagy fölverni. Csillagh Ferenc izente, hogy ez szándékuk az Ebeknek.⁶ Úgy, hogy a gyalogja a hajókon költözzék Bolond várnál és a lovasa a Szala mellett jöjjön föl s oly móddal, hogy az hajósok a vízről s a lovasok innen a mezőről egyszersmind üssék meg Keszthelyt . . . Isten éltesse Nagyságodat az pogány Ebeknek megrontására. Szentgróton ma kedden, 19. Januáry sietséggel hirhozás közben. 1644. Nagyságod alázatos és igaz szolgálai: Laskay Jeromos szabad vajda, Bárkay Benedek ő Fölsége vajdája.”

A síofoki török víziváron kívül — ahol az ezer ember szállítására alkalmas balatoni hajóhadat őriztek — még a szemesi Bolondvár is kikötővel rendelkezhetett. Sokszor szerepel a levelekben ez a vár is vízivárként, már azért is érdemes vele foglalkozni.

A szemesi Bolondvár tehát, amint azt dr. Darnay-Dornyay Béla már 1934-ben megírta,⁷ nem koholt, hanem sokszor szereplő és már történelmi nevű török erősség, ami Budavára elfoglalásáig török kézben volt.

Századunk elején, amikor várkastély formájában átépítették, a volt tulajdonosának nem tetszett a Bolondvár név, és a semmitmondó Bagolyvár nevet ragasztotta épületére. Már egyszer kértem az ősi név visszaadását, de a helyi tanács ragaszkodott a Bagolyvár névhez. Valószínűleg nevelésesnek találták a Bolondvár nevet, pedig tudnivaló, hogy népünk az előtte ismeretlen eredetű földvárakat hívja így, hazánk több helyén. Itt azonban megvan a vár eredetének és történeti múltjának az alapja és oklevelekkel igazolt két évszázados katonai neve is. Nem szégyenére, nevéstégre, hanem igenis a véres múlt felderítési és megismertetési szándékára mutatna, ha a mai — már csak Szárszón működő — tanács a helyi előjáróság javaslatára végre visszaadná e helynek a sok magyar vitéz vérel, halállal áldozatával tartósított nevét. Túl ezen, idegenforgalmi nevezetesség is lehetne.

Zákonyi Ferenc

A szénbányászok Pécsét

Az 1853-tól a Pécs környéki szénterületeket birtokba vevő Duna Gözhajózási Társaság (DGT) erőteljes műszaki fejlesztést hajtott végre, egyúttal a szükséges munkaerő érdekében jelentős telepítést folytatott. Egyre több irányító személyzetre volt szükség, amit az ércbányász területeken létesült korábbi bányaiskolák, mint a Selmecbányai, Nagysági és Felsőbányai nem győztek. Ezért már korábban felmerült annak az igénye, hogy a fejlődő széntvidékeken — Pécsét és az erdélyi Petrozsényban — széntbányász-iskolák létesüljenek.¹ Az iskola létrehozásában a DGT, Pécs város és a Pénzügyminisztérium működött közre és előterjesztésükre Ferenc József 1895. október 2-án engedélyezte az iskola alapítását. A pénzügyminiszter 1896. október 10-én keltezett levelében fektette le az iskola alapszabályait, amely szerint „1.7. Az iskola célja: elméleti és gyakorlati oktatás alapján a széntbányászat minden ágánál alkalmazható, az üzem közvetlen vezetésére, ellenőrzésére és a munkások oktatására képesített altszektet nevelni.”²

A pécsbányatelepi m. kir. Széntbányász Iskola 1896 őszén kezdte meg munkáját. A tanítás két éves időtartamban heti 18 órában folyt, a gyakorlat a DGT bányauzemeiben történt. A tanító állományt 1896-ban egy szaktanár, egy elemi iskolai tanító, majd orvos-előadó alkotta. A főleg gyakorlati célú tananyag 1896—1930 között szinte változatlanul élt, míg nem az intézmény 1930-tól új formában, m. kir. Bányászati és Mélyfúrás Szakiskolaként folytatta munkáját. A három éves tanulmányi idő tartalmi kitöltésénél nem egy olyan kérdés merült fel, ami összefüggött az iparirányítási átszervezésével (1935, az Iparügyi Minisztérium létesítése) és a folyamatban lévő oktatási változtatásokkal.³

1938-ban a XIII. törvény érettségit adó középiskolának minősítette az ipari, kereskedelmi és a mezőgazdasági középfokú iskolákat. A középiskolává emelt szakiskola a m. kir. Péch Antal Bányá-, Kohó- és Mélyfúróipari Középiskola nevet kapta. Székelye továbbra is Pécs maradt. Az iskola célja volt, hogy a hallgatókat „ . . . gyakorlati irányú és gazdasági szellemű műveltséghez és a választott tagozatnak megfelelő szaktudáshoz juttassa és ezzel felsőbb tanulmányokra is képessé tegye”. Az iskola hallgatói érettségiztek, ami az üzemek tisztai állásaira, közvetlen vezetésére képesítette őket. Ez azonban még nem nyitotta meg az utat a bányá- és kohómérnöki pálya felé, ezért az iskola hallgatói erőteljesen követelték helyzetük megváltoztatását.

¹Változtatott dokumentumok a Pécs-Baranyai Munkásmozgalom történetéből. Pécs, I. p. 30—31.

²Értesítő a hazai bányaiskolákról az 1897/98. tanévre. M. kir. Pénzügyminisztérium, Budapest, 1898. p. 1.

³Pécsi Bányászati Gyűjtemény. Iratok. 72. 706. sz. A M. Kir. Iparügyi Miniszter 60.350. (X. sz./1937. évi leirata a Magyar Bányá- és Kohóállalatok Egyesülete Elnökségének „A középfokú, bányászati, kohászati és mélyfúrás szakoktatási reorganizációja” ügyében 2. és köv. old.